

Београд, 7.3.2022.

НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ ФИЛОЛОШКОГ ФАКУЛТЕТА
УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ

**ИЗВЕШТАЈ О ПРЕГЛЕДУ И ОЦЕНИ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ АНЕ ФЕРИ, МА
„Лудовик Пасквалић – бококоторски пјесник XVI вијека“**

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ

1. Датум и орган који је именовao Комисију:

Комисију је именovalo Наставно-научно веће Филолошког факултета Одлуком број 427/1 на седници 7. 2. 2022. године у саставу:

Ментор: др Славко Петаковић, редовни професор, Филолошки факултет – Београд
Ужа научна област: Српска књижевност (књижевност од ренесансе до рационализма)
Датум избора у звање: 13.1.2021.

др Душица Тодоровић, редовни професор, Филолошки факултет – Београд
Ужа научна област: Италијанистика (Италијанска књижевност)
Датум избора у звање: 17.4 2019.

др Гордана Покрајац, редовни професор, Филозофски факултет – Нови Сад
Ужа научна област: Светска и компаративна књижевност са теоријом књижевности
Датум избора у звање: 18. 5. 2017.

II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ

Име, име једног родитеља, презиме	Ане, Антун. Фери
Датум и место рођења	30. 10. 1985, Котор
Наслов мастер тезе	<i>Стеван Врчевић - италијаниста</i>
Датум и место одбране мастер тезе	27. 9. 2013, Филолошки факултет, Београд
Научна област из које је стечено академско звање мастера	Наука о књижевности

III НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Лудовик Пасквалић – бококоторски пјесник XVI вијека

**IV ПРЕГЛЕД ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ и
VII ЗАКЉУЧЦИ, ОДНОСНО РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА**

Докторска дисертација мср Ане Фери обухвата 195 компјутерски штампаних страница, а подељена је на следећа поглавља: Увод (стр. 1–3); 1. У свјетлу књижевне историје (3–21); 2. Животопис пјесников (21–34); 3. Ренесанса у Боки Которској: књижевноисторијска скица (34–45); 4. Књижевни легат: 4.1 Италијанистичка пјесничка руковјет (45–118), 4. 1. 1. Пјесничка посвета Лудовику да Понтеу (118–138), 4. 2 Латинска пјесничка руковијет (138–170); 5. Преводи и препјевии Пасквалићевог дјела; 6. Утицај

Пасквалићеве бококторске лире на европске пјеснике; 7. Закључак и литература (187–196). Списак литературе садржи 153 библиографске јединице, а наведено је и 9 електронских извора. Дисертација садржи сажетак на српском и енглеском језику са одговарајућим кључним речима, као и изјаве о ауторству, о истоветности штампане и електронске верзије рада, и овлашћење да Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“ у Београду уврсти докторску тезу у дигитални репозиторијум.

У уводу је истакнут значај теме докторске дисертације која треба да осветли лик и стваралаштво Л. Пасквалића, према оценама историчара књижевности (М. Пантић) „најбољег ренесансног песника Котора и једног од најзначајнијих наших песника на италијанском и латинском језику у читавом XVI веку“. Указано је на то да је Пасквалићево песништво, иако писано на италијанском и латинском језику, тематски најчешће везано за друштвени миље Боке Которске, због чега је важно реконструисати представу о социо-културном контексту Боке у доба ренесансе, како би се свестрано осветлило пишчево дело. Разматрање културно-историјског контекста обухватиће осветљавање друштвених, политичких, књижевних и других појава које су обележиле прилике у Боки Которској и Италији, посебно на територијама Млетачке републике, у доба ренесансе. Наглашена је и потреба да се Пасквалићев опус – језички, жанровски и тематски разноврстан – размотри вишестрано: из угла ствараоачеве индивидуалне поетике; из аспекта њеног прожимања за поетичким трасама ренесансног песништва (с посебним освртом на петраркистички начин певања); и у светлу ауторовог односа према наслеђу класичног, италијанског и домаћег песништва, на чијим основама је градио свој опус. Назначено је да ће у средишту истраживачке пажње бити две штампане песничке збирке Пасквалића – *Rime volgari* (штампана на италијанском 1549) и *Carmina* (штампана на латинском 1551), као и делови опуса који су остали ван збирки, у рукописима. Истакнуто је да су истраживања у вези са песниковом биографијом и његовим стваралаштвом заснована на архивској грађи и другим изворима, црпеним у архивима и библиотекама у Задру, Загребу, Ђенови, Лорету, Венецији, Падови, Фиренци, Ватикану, Женеви, Лозани, Берну, Лугану, Котору и Цетињу. Осим тога, коришћени су референтни електронски извори. На крају је истакнуто да ће теза донети критичко сагледавање досадашњих сазнања о животу и делу Лудовика Пасквалића, али и сасвим нове увиде, на основу чега ће бити успостављена поуздана слика о песнику и значају његове појаве у књижевној историји.

1. Поглавље *У свјетлу књижевне историје*: У овом поглављу анализирано је порекло извора на којима су историчари књижевности заснивали своја сазнања о животу и делу Лудовика Пасквалића. Размотрене су трасе преношења одређених сазнања, која су често усвајана и прихватана без критичког суда, што је неретко доприносило устаљивању погрешних представа о песниковој биографији, обиму и типолошким особинама његовог опуса. У хронолошком поретку успостављена је представа о рецепцији Пасквалићевог дела након штампања, као и представа о

развијању књижевноисторијских сазнања о стваралаштву овог ренесансног песника. Уочено је да су се његове песме недуго по штампању (1549, 1551) нашле у репрезентативним антологијама италијанског песништва (заједно са стваралаштвом Ј. Саназара, П. Бемба, Л. Ариоста, Т. Таса и др.), што је посредан доказ о високом вредновању његовог дела међу савременицима. Указано је и на појаву појединих Пасквалићевих песама у склопу рукописних зборника или посебних издања, што такође потврђује тезу о угледу који је уживао у италијанским културним круговима. Примећено је, међутим, да пријем Пасквалићевог дела касније, на пример у осамнаестом веку, није био позитиван јер је каткад упоређиван са италијанским песницима, при чему му је одрицана стваралачка самосвојност (Ф. Фламини). Истакнуто је да су прва темељнија књижевноисторијска истраживања Пасквалићевог стваралаштва отпочела у деветнаестом веку, прегнућем Ф. М. Апендинија. Осим нетачних података о Пасквалићу („тоскански песник“), Апендини је пружио и драгоцене увиде у вези са песниковим животом и делом, ослањајући се, према сопственим тврдњама, на латинску збирку *Carmina* и на рукописе у којима је нашао до тада непознате Пасквалићеве песме. Тумачећи поједине песме Апендини је уочавао аутобиографске слојеве, помоћу којих је успоставио Пасквалићев животопис (падовански студент, официр у млетачкој морнарици, заточеник у Африци, утицај учитеља Понтана на њега и др.), да би позитивно оценио вредност његовог дела. Апендинијева сазнања, иако не сасвим прецизна, каткад и сасвим погрешна (у вези са бројем песама у латинској збирци) и изведена посредним путем, постала су незаобилазна основа даљим истраживањима. Даља проучавања Пасквалићевог песништва наставио је У. Рафаели, ослањајући се на преписе песама из збирке на италијанском језику из 1549. године. Синтетизујући представу о обиму Пасквалићевог опуса начинио је грешке – наводећи нетачан број сонета, мадригала, канциона и капитола у склопу италијанске збирке и преузимајући од Апендинија нетачан податак о броју песама у оквиру латинске збирке – али је и уочио поетичко-стилску блискост песама бококоторског ствараоца са Петраркиним начином певања, истичући Пасквалићеву оригиналност у прихватању поетских конвенција. Закључено је да се Рафаели више усредредио на опште одлике Пасквалићевих стихова занемарујући његове језичке, стилске и формалне одлике. Анализа ставова Ј. Ђелчића открива да се као опште место у књижевној историографији усталило понављање грешака у вези са детаљима Пасквалићеве биографије и обимом песничког корпуса, што је плод инерције и некритичког приступа радовима старијих историчара књижевности. Документовано је показано да је крајем деветнаестог века, заслугом М. Шрепела, дошло до значајног помака у познавању стваралаштва Л. Пасквалића јер је први пут исправно установљен број његових песама. Новину је представљало контрастивно сагледавање Пасквалићевог стваралаштва према делу његовог савременика и завичајног песника И. Болице, као и оцена да је Пасквалићево певање на страним језицима одраз песничке и културолошке конвенције, што не умањује његов значај. Почетком двадесетог века дошло је до истраживања (Л. Е. Кастнер) у оквиру кога је разматран опус енглеског песника Т. Лоца, при чему је установљено је Лоц осим песама појединих

италијанских поета у своју збирку уврстио и плагиране сонете Пасквалића, за кога је погрешно претпостављено да је италијански песник. Интересовање за Пасквалићеву поезију резултирало је уочавањем нијансираности његовог израза и стила, те је пажња посвећена и пасторалним обележјима у његовом делу (Е. Карара), а изнова је побуђено занимање за песникову биографију и, посебно, за идентификацију „учитеља“ Понтана, који је имао великог утицаја на духовно формирање. Преданим проучавањем (Ћ. Керблер) различитих извора полако је уцеловљавана представа о Пасквалићевом животу, а уједно је систематично проучена композиција његових збирки и анализирана оригиналност стилизације, нарочито у погледу обраде стандардних петраркистичких тема и мотива. Вредновање (не)оригиналности Пасквалићевог опуса имало је осцилација, те су Керблерови судови подвргнути критици (В. Љубибратић) и изнете су тврдње да бококоторски песник у сублимацији баштињених поетских модела није оригиналан ни свеж. У потоњим временима било је неколико покушаја да се из новог угла сагледају живот и дело Пасквалића (А. Бакотић, А. Цинк) и да се размотре изнова путеви преношења његових стихова у дела Т. Лоца (А. Вокер, С. Ли), али до значајнијих помака није дошло. Изнете су и претпоставке да је посредством Лоцових песама Пасквалић утицао на стваралаштво В. Шекспира, након чега је начињен покушај да се историјски контекстуализује појава бококоторског песника на основу његове преписке и разних повесних извора (Ј. Торбарина), и да се његово дело сагледа у оквиру италијанске песничке традиције (А. Кронија, С. Грачоти). Један рукавац истраживања водио је у правцу осветљавања песникове биографије, нарочито на темељу докумената сачуваних у которском архиву (Р. Ковијанић, И. Стјепчевић, Р. Ротковић), уз покушаје да се таква сазнања повежу са тумачењем одређених стихова. Половином столећа употпуњена је представа о обиму Пасквалићевог поетског корпуса и разноврсности песничких врста унутар њега након проналажења нештампаних песама у Италији (М. Поповић), након чега су уследиле претпоставке да дело бококоторског ствараоца обимом превазилази оквире који су до тада узимани у обзир (В. Вратовић). Својеврсну преломницу у даљем току истраживања Пасквалићевог дела представља прегнуће М. Пантића, који је разложно, на темељу свестране анализе књижевноисторијског контекста и песничког опуса, указао на вредност и значај појаве овога ствараоца. Након тога више историчара књижевности (С. П. Новак, В. Бабић, И. Скалија, А. Нуца) су на основу дотадашњих сазнања о Пасквалићевом делу износили оцене о његовој уметничкој вредности. Тумачећи петраркистичке одлике у стиховима Л. Пасквалића истакнута је дотераност сонетне форме и усредсређена пажња на религиозно-рефлективне слојеве (Р. Богишић), што је, уз осветљавање богате мотивско-тематске нијансираности опуса, разматрано у ширем контексту ренесансне књижевности и поетике (З. Бојовић, Р. Ротковић). Синтетички увид у рецептивно поље Пасквалићевог опуса проширен је увидом у музичке збирке италијанских композитора у којима су нађене Пасквалићеве песме (Е. Стипчевић), истраживањем односа његовог стваралаштва са фолклорном традицијом (Г. Челебић), разматрањем превода дела овог песника (М. Зоговић, В. Килибарда, Ш.

Шоње) и открићима песничких посланица које су савременици упућивали Пасквалићу (И. Лупић), на основу чега су заснована даља тумачења (И. Братичевић).

2. Поглавље *Животопис пјесников: У овом поглављу размотрени су услови под којима је дошло до различите графије приликом бележења песниковог имена и презимена (Ludovico Paschale, Lodovico Paschale, Lodovico Pascale, Ludovico Pascalis, Lodovico Pasquale, Ludovicus Paskalij, Људевит Пасквалић, Лудовик Пасквалић и др.). Размотрено је на којој су аргументацији поједини историчари књижевности заснивали опредељење да користе одређени облик песниковог имена и презимена (Ђ. Керблер и др.), налазећи каткад упоришта у архивској грађи (Р. Ротковић). Регистровано је да су у немалом броју случајева извесне форме употребљаване преузимањем решења старијих историчара књижевности без посебног образложења. Затим је разјашњено да се А. Фери опредељује за употребу облика Лудовик Пасквалић сматрајући да је најисправнији јер представља форму насталу правилном транскрипцијом на народни језик записа песниковог имена и презимена који је сачуван на његовој првој објављеној збирци поезије. Указано је на потребу да се приликом истраживање грађе о песнику у архивским, библиотечким и другим фондовима приликом претраге користе сви побројани различити облици Пасквалићевог имена и презимена јер се једино тако у највећем захвату може доћи до жељених резултата. На основу систематичног изучавања доступне литературе и објављених извора (Ђ. Керблер, Р. Ковијанић, Р. Ротковић, М. Панчић, С. Калезић и др.) синтетизована је представа о лози Пасквалића у Котору и о животу самог песника. Његова биографија изложена је и у светлу тумачења аутобиографских исказа запретених у слојевима поетског стваралаштва. Тиме је успостављен целовит портрет бококторског песника.*
3. Поглавље *Ренесанса у Боки Которској: књижевноисторијска скица: У историјској и културноисторијској перспективи евоциране су особености привредног и друштвеног миљеа, који је погодовао да Котор постане језгро књижевног и културног живота у Боки Которској током ренесансе. Скицирана је променљивост повесно-политичких околности које су пратиле промену власти у Котору од Немањића (1371) до прихватања млетачке управе (1420) и размотрено је како су се мене одражавале на промену културног модела у граду. Дат је панорамичан преглед уметничких струјања, развијаних под италијанским утицајем, посредством кога је которска средина долазила у сазвучје са прогресивним ренесансним књижевним струјањима у Европи. Такође су протумачена политичка збивања на широком фронту на коме су се сударали интереси Млетачке републике и Турске, при чему је истакнута специфичност положаја Котора као граничног простора на линији разграничења великих сила. У крупној размери приказано је развијање утицаја петраркистичког поетичко-стилског модела, који је подстицајно деловао и са ове стране Јадрана. Осветљено је поетичко, филозофско и естетско залеђе стваралаштва Петрарке и његових следбеника (размишљања о пореклу песничког дара, сврси поезије, положају и улози песника; анализа мотивско-тематског регистра, стилских и формалних одлика песништва и др.) и унутар тог рама*

сагледани су књижевна кретања у Боки Которској и Котору. У књижевноисторијској визури представљена је појава значајних бококоторских песника (Б. Пима, Т. Бизанти, В. Бућа, Д. Бућа, Ђ. Бизанти, И. Бона, А. Дујмић, Л. Бизанти), осветљене су, на основу сачуваних, посредних и непосредних, сведочанстава, типолошке и поетичко-стилске одлике њихових дела, на основу чега је реконструисана развојна нит песништва у Боки Которској. Посебна пажња посвећена је сведочанствима Л. Пасквалића о песницима-савременицима, сачувана у његовим песмама пригодног карактера. Оваквим приступом успостављена је књижевноисторијска скица генезе ренесансног песништва у Боки Которској која представља драгоцену подлогу за контекстуализацију Пасквалићевог стваралаштва и деловања у специфичном културном ареалу.

4. Поглавље *Књижевни легат* садржи потпоглавља 4.1 *Италијанистичка пјесничка руковјет*, 4. 1. 1. *Пјесничка посвета Лудовику да Понтеу* и 4. 2 *Латинска пјесничка руковијет*. У првом потпоглављу приказана је структура Пасквалићеве песничке збирке *Rime volgari*, штампане у Венецији 1549. године. Утврђено је да обухвата 209 песама – 178 сонета, 13 мадригала, 15 канциона, 2 капитола и 1 станцу, као и да има два структурална дела. Анализирани су песникови ставови о песништву, језику, песничкој слави, изнети у посвети уз дело, намењеној задарској госпођи М. Гризогоно. Уочени су модели (пре)стилизације конвенционалних мотивских сегмената ренесансних посвета (афектирано обраћање дами, указивање на поучне аспекте дела уз употребу топоса самоунижења, размишљање о моћи љубави и др.). Издвојени су и протумачени аутопоетички искази (о подражавању узора и песничкој оригиналности) садржани у посвети, који представљају важан ослонац за разумевање и тумачење Пасквалићевог песничког опуса. Након овога, истакнуто је да Пасквалићева збирка окупља тематски и типолошко-стилски различите песме – међу којима доминирају љубавне и религиозне. На основу највеће заступљености љубавних песама, прво је приступљено сагледавању овог дела опуса. Уочено је постојање чврсте композиционе окоснице, карактеристичне за петраркистичку поезију (опевање љубавног искуства од тренутка заљубљивања до одрицања од овоземаљске љубави и сублимације љубави у спиритуално јединство са божанским). Затим је на парадигматичним примерима песама размотрен њихов мотивско-тематски склоп, стилизациони обрасци, филозофско-естетска подлога. У комапаративној перспективи уочени су поетичко-стилски ослонци Пасквалићевог песништва у домаћој и, нарочито, италијанској литерарној традицији. Тумачене су суптилне назнаке (алузије на одређене локалитете у песниковом завичају) у стиховима чији семантички потенцијал је кључан за разумевање целокупног смисла песме. Идентификован је каталог флоралних мотива уз осветљавање њихових извора у књижевној традицији. Анализирана је функционалност флоралне топике унутар поетског израза, размотрени су обрасци (ре)интерпретације класичних топоса и њихове контекстуализације у дискурсу ренесансног песништва. Протумачена је симболика флоралне иконографије на подлози (нео)платонске филозофије; у складу са општом петраркистичком поетиком, али и у складу са индивидуалном поетиком бококоторског песника. Аргументовано је показано како

је поетски изграђен пасторални декор на фону класичног топоса *locus amoenus* и како су архетипско-симболички елементи (земља, вода, ватра и ваздух) уклопљени у песничке слике у чијем средишту је опис љубавног доживљаја. Интерпретативним увидом у Пасквалићеву поезију уочене су трасе уобличавања поетске представе о идеалу женске лепоте, ослоњене на класични концепт калокагатије, хијерофаније и на ренесансну идеју о хармонији појединачног у склопу метафизичког тоталитета. Акрибично су истицане и аргументовано разматране интертекстуалне и друге везе Пасквалићеве поезије са петраркистичком традицијом, на основу чега је према иманентним обележјима његовог стваралаштва Пасквалић сврстан у бембистичку струју Петраркинх следбеника. Нарочита пажња усредсређена је на откривање Пасквалићевог стваралачког односа према Петраркином делу, као зденцу из кога је црпео мотивско-тематски и лексички фонд, адаптирајући га у намери да посредује аутентично стваралачко искуство. Брижљивим сагледавањем Пасквалићевих дела указано је на висок стилогени потенцијал поетског израза, одликованог употребом разноврсних фигура (анафора, асонанца, алитерација, оксиморон, хипербола и др.), лексичком рељефношћу која доприноси значењској и ритмичко-мелодијској сугестивности стихова. Показано је да је у неким случајевима Пасквалић користио контраст као особено средство експресије, али и као организациони концепт приликом повезивања мотива у одређене ритмичко-мелодијске и значењске спрегове. На плану песничког израза истакнута је стилизациона виртуозност бококторског песника. Разматрање значењске слојевитости Пасквалићеве поезије продубљено је зналачким сагледавањем транспонована реалија (дискретне алузије на локалитете у Котору и његовој околини) унутар петраркистичких песничких образаца, чиме је лично искуство универзализовано. Уочено је такође постојање унутрашње архитектонике у Пасквалићевој збирци, која се огледа у постојању специфичне дијалогичности између појединих песама (на питање које лирски субјект поставља у једној песми одговара се у наредној, чиме се формира комуникациони канал); примећена је варијабилност интертекстуалних веза са Петраркиним сонетима (у склопу Пасквалићеве парафразе Петракиног 13. и 61. сонета), у оквиру којих песма бококторског ствараоца представља својеврстан контрапункт предлошку. Посматрајући Пасквалићево стваралаштво у компаративној перспективи, А. Фери је поредила његове песме са опусом савременика, најпре которског поете Бизантија, закључујући да је Пасквалићева поезија формално углачанија, стилски рељефнија, рефлексивнија, и богатија реминисценцијама на реално завичајно окружење, што је чини свежијом и оригиналнијом. Структуралном анализом сонетне форме у компаративној перспективи на конкретним примерима уочене су сличности и разлике између Петаркиних и Пасквалићевих песама. Показано је да Пасквалић Петраркине моделе прихвата у различитој мери – често доследно, каткад флексибилно – али и да неретко одступа од њих. Тиме је заокружена представа о Пасквалићевој љубавној поезији из збирке на италијанском језику. Након тога разматрање је усмерено ка његовим пригодним песмама и песмама са политичким подтекстом. Дата је сводна оцена да је овај сегмент Пасквалићевог

стваралаштва у односу на љубавну поезију стилски мање дотеран, али да је вреднији јер непосредније рефлектује песнички доживљај стварности због снажније ослоњености на реалије потекле из животне свакодневице. Позивајући се на сазнања књижевних историчара (М. Пантић), али ослањајући се и на сопствене интерпретативне увиде у одређене стихове, А. Фери наглашава појаву специфичних идентитетских обележја у Пасквалићевој поезији (алузије на завичајне локалитете, изражено родољубље, имаголошке представе о Италији као блиској, али суштински другој земљи и др.), на основу чега се супротставља тезама историографа, по правилу италијанских, који су овог песника измештали из бококоторског културног миљеа и уврштавали га у страну литерарну традицију. Приликом проучавања Пасквалићевих пригодница, посланица и песама са политичком потком уочено је изразито антитурско осећање, па је његова појава сагледана у равни политичко-историјских прилика, чије познавање је неопходно за разумевање значењских нивоа појединих песама. Помно је анализиран низ посланица (Гриманију, Бароцију, Урбину из Креме, грофовима Мартиненго, Да Мулу, Микелеу, Пизанију, Ђустинијанију и др.) и утврђено да већина има политички подтекст будући да је Пасквалић, хвалећи истакнуте појединце, чија служба најчешће оличава политичку оријентацију Млетачке републике, изражавао поштовање према моћном прекоморском суседу, под чијим протекторатом је био Котор. Осим овога, показано је да је у низу пригодница и посланица (Венијеру, Ђулијану, Батисти и др.) понето хвалио узвишеност духа и песничку вештину италијанских стваралаца који су допринели да се културни утицај из Италије рашири и преко Јадрана. Подробно су тумачени (ауто)поетички искази, дискренто инкорпорирани у Пасквалићеве стихове, на основу чега је показно да се умногоме ослањао на баштину класичног песништва, које је изузетно ценио. У оквиру засебног сегмента издвојене су посланице пријатељима (Бизантију, браћи Бућа, Луцићу) јер се, према оцени А. Фери, издвајају од осталих наглашеношћу личног тона. Из ових песама, осветљено је, искрсавају песнички ликови Пасквалићевих савременика, уз наговештај мање познатих детаља из њиховог живота и оцене о песничкој вредности. Оцене о појединим ствараоцима (нпр. о Ф. Бући), издвојене су као значајне, јер представљају каткад и једино сведочанство о њиховој делатности будући да им опус није сачуван. Овом кругу песама припадају и посланице М. Бембу, чији поетски лик је Пасквалић градио с нарочитом пажњом. Изражавајући хвалу Млечанину кога су Которани ценили због ваљаног обављања службе у њиховом граду, али и као ванредног културног посленика, Пасквалић је надахнуто и непосредно воспоставио лик свога пријатеља. Доводећи у сазвучје регистре класичне и хришћанске културе, Пасквалић је певајући о Бембу, засновао апотеозу слободарског духа Млетачке републике чију заштиту и пријатељство је Котор уживао. Уочено је да се испољавање антитурског осећања јавља као опште место у Пасквалићевим песама посвећеним Бембу и другим млетачким званичницима, и да се постојано одржава и развија, нарочито у засебној песми посвећеној Венецији, која се представља као симбол достојанства моћи и слободе. Анализирана је и особеност песама посвећених М. Гризононо уз тумачење

песничког поступка обележеног прожимањем стереотипних петраркистичких топоса и детаља из свакодневице у сугестивно стилизованом пасторалном амбијенту. Потпоглавље 4.1 1. *Пјесничка посвета Лудовику да Понту* издвојено је јер обухвата тумачење неколико циклизованих песама посвећених знаменитом ерудити, чију појаву Пасквалић евоцира са снажним пијететом. Најпре је систематично приказан пут успостављања представе о овом ерудити у историографији, уз детаљно указивање на полемике вођене међу проучаваоцима, чији закључци су се каткад разилазили и у вези са фундаменталним питањима (нпр. о идентитету особе која се крије иза Пасквалићевог поетског лика Понтана), али су на крају уродили поузданим сазнањима да је Понтано у извесном периоду службовао у Котору, где је био цењен због отмености духа, образовања и песничког дара. Размотрене су Пасквалићеве песме, циклизоване у сонетни венац, посвећене Понтану и указано да су стилизоване у елегичном тону, проткане похвалама на рачун „великог учитеља“, како Понтана песник ословљава, али и рефлексјама о песништву и животу. Брижљивом анализом стихова откривен је конструктивни принцип (понављање одређених стихова уз ретуширање изворног модела) који изнутра на значењском и ритмичко-мелодијском плану прожима циклус. На крају су анализирани Пасквалићеве песме, сачуване ван објављених збирки, које је пронашла (1961) М. Поповић у Венецији. Истакнуто је да оне представљају допуну Пасквалићеве збирке објављене 1549. године на италијанском. Примећено је да их обједињује истоветна окосница (тема љубави); анализирани су модели стваралачке сублимације мотивско-тематског фонда који је упориште имао у античкој и петраркистичкој баштини, након чега је осветљена филозофско-естетска подлога на коју је ослоњена концепција лика идеалне драге у песмама овога круга. У завршном делу поглавља о Пасквалићевој збирци на италијанском језику дат је пресек оцена које су у књижевној историји изречене о овом делу стваралаштва. Указано је на специфичност критеријума који су се каткад одражавали на негативне оцене, нарочито када је Пасквалићев опус посматран у контексту италијанског ренесансног песништва (без разумевања локалног колорита рефлектованог у поетским слојевима) или када је вреднован без узимања у обзир особености нормативне поетичке платформе на којој је заснован. Уочено је и да су Пасквалићево дело историчари књижевности ценили због елеганције израза, fine стилизације, формалне углађености и способности да за познате мотиве пронађе свеж израз. Посредан доказ о вредности Пасквалићеве поезије представља, указује на то А. Фери, сазнање да су поједине његове песме уврштене у неколико музичких збирки. Опредељење композитора (К. Перего, Ф. Мента, Ђ. Б. Паче) да у своје збирке унесу Пасквалићеве песме и компоњују музику за њих индиректно сведочи да је стихове бококторског песника одликовала елеганција, музикалност, ритмичност и мелодиозност. Потпоглавље 4. 2 *Латинска пјесничка руковијет* посвећено је песничкој збирци Лудовика Пасквалића *Carmina*, објављеној на латинском језику 1551. године. Уочено је да ова збирка делује као комплементарни наставак друго дела прве песничке збирке (1549) због сличне тематике (аутобиографски детаљи, посвете пријатељима уз алузије на политичке прилике и

збивања у свакодневици, љубавне песме и др.). Систематичном анализом откривено је да се у посланицама (М. Бизантију) јавља као лајтмотив фигура лава који симболизује Млетачку републику, чиме се открива својеврсна политичка потка у песмама овога типа. У љубавним песмама, примећено је, идеална драга је конкретизована, а посредовање емоција рефлексивније и умногоме лишено баласта типизираности стандардног мотивског фонда петраркистичке лирике. Новину у односу на начин певања у претходној Пасквалићевој збирци доноси употреба дијалогске форме унутар које се јавља поетско-филозофска расправа о љубави; уношење елемената сензуалности у описе љубавног искуства („De Sylvia“), што представља особени отклон од платонистичке концепције љубави, који се не напушта у потпуности, већ бива интерпретиран на посебан начин у склопу идеје о спиритуализацији љубави кроз духовно и путено јединство вољених бића. Откривени су дискретни значењски слојеви који одражавају поетичке ставове Пасквалића о томе да ствараоца доживљава као изузетног појединца који се обраћа бираној публици успостављајући са њом духовно-интелектуални дијалог. Разматране су посланице упућене песниковим пријатељима (М. Бруту, И. Бони, И. Бони Болици, Ђ. Бизантију и др.), уз истицање аутобиографске потке, уочавање моделативних поступака којима су успостављени ликови појединаца, и тумачење (ауто)поетичких исказа запретених у Пасквалићевим стиховима. Наглашен је значај за књижевну историју појединих посланица јер је у њима Пасквалић давао оцене стваралачкој вештини суграђана, чија песничка оставштина није претрајала зуб времена (К. Драго и др.). У посланицама и пригодницама намењеним М. Гриманију и В. Капелу представља се Пасквалић као хроничар свога времена и историјског миљеа јер у њима, као и у другим песмама („In Caroli Caesaris Pannonicam...“, „Ad Galliae regnem...“, „In Foedus ictum inter principes christianos“), заинтересована за сва збивања која могу угрозити сигурност његовог завичаја. Евоцирала је А. Фери затим слику глобалних политичких и повесних збивања, уоквиравајући и контекстуализујући Пасквалићеве песме са аутобиографским залеђем, посебно оне у којима одјекују сећања на његов боравак на Криту, заробљеништво и завичајну свакодневицу. Песме намењене млетачким војсковијама Гриманију и Капелу апотеоза су хришћанских вредности, у чијој основи је приметан снажан политички дискурс, нарочито у похвалама Млетачкој републици. У елегiji посвећеној Ф. Фабрицију до изражаја је дошла Пасквалићева висока ерудиција и песничка вештина приликом оригиналне стилизације мноштва литерерно-митолошких реминисценција из ризнице културне баштине. Интимношћу тона, рефлексивним слојевима (размишљања о смислу и пролазности живота) и финим обликовањем мотивског ткива одликују се песме посвећене Дубровчанима Клементу и Динку Рањини и Хваранину Ј. Бартучевићу. Оне су уједно и сведочанство да је Пасквалић будно пратио књижевна и културна збивања и ван свога завичаја, храбрећи подстицајима пријатеље да се огледају у стваралаштву. О књижевним приликама у Котору свога времена оставио је Пасквалић сведочанство у песми „Ad poetam barbarum“, насталој на линији сатире хорацијевског типа. Испитивањем семантичке нијансираност песме назначено је да

се у њој, на основу вредносних судова изнетих на рачун рђавог песника са којим Пасквалић полемише, могу посредно наслутити поетички постулати које бококотрски песник узима за угаони камен свога стваралаштва. Вредношћу се, према суду А. Фери, издвајају и песме у којима су тематизовани одређени празници („Martinales lusus”, „Martinalia” „Vindemia”), због продора реалија и упечатљивог приказивања народних обичаја и свечарске атмосфере приликом прославања Светог Мартина. Завичајне реалије нашле су одјека у више Пасквалићевих песама на латинском, међу којима се по вредности издвајају посланица Ђ. Бизантију и пригодница посвећена Л. Понтану, у којима се прожимањем легендарних и историјских чињеница, формира поетска слика Котора и његове околине. Назначено је и да је А. Фери упозната са рукописом Пасквалићевог стваралаштва, сачуваним у архиву самостана Мале браће у Дубровнику, који обухвата и неке песме бококотроског ствараоца које нису ушле у штампане збирке. На крају поглавља изведена је оцена о уметничкој вредности Пасквалићеве збирке на латинском језику уз истицање да се од збирке на италијанском језику разликује сугестивношћу поетског израза, оригиниланошћу која произилази из песниковог прегнућа да поетски транспонује аутентично искуство и да поетску визију заснује на сублимацији детаља из реалног окружења.

5. Поглавље *Преводи и прејеве Пасквалићевих дјела*: У овом поглављу обухваћени су преводи појединих дела Л. Пасквалића (Н. Шопа, В. Гилка, Р. Ротковића, Ш. Шоњеа, М. Зоговић, В. Килибарде, М. Милошевића, С. Калезића и Т. Мароевића), настали у периоду између 1969. и 2019. године на негдашњем српско-хрватском језичком простору. Прегледно је изложен попис песама које су превођене, уз навођење оригиналних наслова песама (или почетних стихова) напореда са насловима које су дали преводиоци. Анализирани су преводилачки поступци и указано је на специфичност појединих решења приликом превођења. Показано је да су најчешће превођене песме које садрже (ауто)поетичке исказе Пасквалића, љубавна поезија, посланице и пригоднице. Истакнуто је да су преводиоци настојали да што верније прате ритмичко-мелодијску структуру изворника, што је пред њих постављало специфичне изазове у завиности од тога да ли су преводили са латинског или италијанског језика. Указано је да су каткад прибегавали прилагођавању основног лексичког модела језику на који је превођено, као и да су поједине преводе пратила објашњења одређених појмова или мотива из песама како би се читаоцима приближила тематика и значењска слојевитост дела.
6. Поглавље *Утицај Пасквалићеве бококоторске лире на европске пјеснике*: Полазећи од претпоставки изнетих у историји књижевности о томе да је Томас Лоц препевао одређене песме Л. Пасквалића уврстивши их у свој стваралачки корпус, А. Фери је у овом поглављу разматрала путеве преношења стихова бококоторског песника у стране књижевности. У поглављу је анализирана генеза сонета као специфичне форме и песничке врсте, а нарочита пажња посвећена је појави сонета у енглеској ренесансној поезији, при чему је наглашен утицај италијанске литературе, одакле су преузимања формална и поетичко-стилска решења. Дат је преглед стваралаштва Т. Лоца; потом је осветљено његово адаптирање дела страних песника – међу

којима важно место заузима Пасквалић – чије стихове је преводио, ретуширао и уносио у песничке збирке као своја оригинална дела. Представљен је каталог Пасквалићевих песама које је Лоц унео у свој опус на овај начин. Скренута је пажња на својеврсну мистификацију којој је енглески песник прибегао наводећи да се инспирацијом напајао из дела Л. Долчеа или из дела анонимног италијанског песника – прикривајући притом да се уистину ради о опусу Л. Пасквалића. Контрастивно су анализирани парадигматични примери Лоцових и Пасквалићевих сонета, те је показано да се ради о преводима са италијанског на енглески језик, уз одређене лексичке, стилске и метричке адаптације. Размотрени су ставови историчара књижевности (Ј. Торбарина, Г. Челебић) који су претпостављали да је Пасквалићева поезија посредно, преко Лоцових сонета, имало одјека у стваралаштву В. Шекспира. Осветљена су полазишта на којима је утврђивана хипотеза да је Шекспир у своја дела унео топос Илирије под утицајем Лоца, тј. индиректно под утицајем Пасквалића (Торбарина), али су размотрени и опречни ставови проучавалаца (Г. Станивуковићи) који су доказивали да се у Шекспировом делу ради о конвенционалном књижевном топосу, без утемељења у реалној подлози. Анализом одређених мотивских поклапања који се јављају приликом уобличавања представе Илирије и илирског миљеа у Пасквалићевим песмама са завичајном тематиком и у Шекспировој драми „Богојављенска ноћ“, закључено је да нема основа за одржавање тезе да се енглески писац ослањао на дело бококоторског песника, и да се највероватније ради о стеротипној топици стилизованог на трагу поетске традиције.

7. У Закључку је кандидаткиња резимирала резултате свога истраживања.

V ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ

Докторска дисертација мср Ане Фери је савесно урађен рад, писан на основу доброг познавања референтне литературе и са способношћу за њено критичко сагледавање и процену. Кандидаткиња је испољила способност да уз ослањање на више методолошких приступа, у широкој – књижевнотеоријској и књижевноисторијској – перспективи на основу истраживање биографије и дела Лудовика Пасквалића сагледа специфичност и значај појаве овог ствараоца у епохи ренесансе. Њен рад допринос је науци о књижевности на више начина:

- (1) Поглавља 1, 2. и 3.: Утемељујући своја истраживања на помном проучавању разноврсне грађе (архивски извори, библиотечка грађа, историјски извори, књижевна дела, књижевноисторијски и културноисторијски прилози) А. Фери је свестрано представила живот и дело Лудовика Пасквалића, разматрајући га у ширем социо-културном, историјском и књижевном контексту. Усмеравајући истраживања на систематско сагледавање досадашњих књижевноисторијских

сознања о Л. Пасквалићу, А. Фери је скренула пажњу на многе лакуне у вези са биографијом песника, указала на одређене грешке које су постојано одржаване у историографији у вези са песниковом биографијом, опсегом и карактером књижевног опуса, исправила их или назначила могуће методолошке трасе на које би будућа истраживања могла да се усмере како би се извесне заблуде отклониле. Посебну вредност овог сегмента рада представља систематично изложен преглед књижевноисторијских увида, насталих и развијаних нарочито од деветнаестог века, о Пасквалићу и његовом делу, који су подвргнути критичком разматрању на солидно постављеној аргументационој основи. Кандидаткиња је свестрано размотрила и појаву несагласности књижевних историчара у вези са графијом приликом навођења песниковог имена, које се јавља у готово десетак облика. Разложно се потом определила за одређену форму песниковог имена, сматрајући је најправилнијом. Тиме је разрешила недоумице и допринела термилошкој стандардизацији на овом пољу књижевне историје. На основу доступних елемената А. Фери је реконструисала песникову биографију и тако формирану представу уклопила у конкретан књижевноисторијски оквир заснивајући визију токова ренесансне културе и књижевности у Боко Которској у епохи ренесансе. Таквим поступком контекстуализована је појава Л. Пасквалића у одређеном миљеу, без чијег познавања је немогуће размотрити сложену нијансираност његовог дела (семантичка спрега мотивско-тематског регистра са реалијама и социо-културним ареалом Боке Которске) нити сагледати значај песникове далатности у матици књижевних струјања ренесансе.

- (2) Поглавља 4, 5. и 6.: Средишњи део докторске дисертације посвећен је тумачењу поетичких, стилских и значењских аспеката штампаних Пасквалићевих збирки – на италијанском (1549) и латинском (1551) језику, као и делова опуса који су сачувани у рукописима. Акрибичним приступом А. Фери је успоставила целовиту слику о Пасквалићевом стваралаштву осветливши трасе усвајања поетичко-стилских елемената (теме, мотиви, стилизациони модели и др.) књижевне, пре свега класичне, италијанске (петраркистичке) и бококоторске, традиције. Анализирала је моделе адаптације – у складу са општом ренесансном и индивидуалном поетиком – наслеђених, неретко стереотипних, елемената, начине њиховог стваралачког транспоновања. Анализом конкретних песама – репрезентативних примера најзаступљенијих жанровских и тематских модела у Пасквалићевом опусу (љубавне, аутобиографске, политичке, пригодне песме, посланице и др.) – маркирани су конститутивни елементи (топика, метафорика, језичка стилизација, ритмичко-мелодијске карактеристике, формалне одлике и др.) и извршено је, по први пут, мапирање мотивско-тематског регистра у склопу његовог читавог опуса. Указано је такође на оригиналност Пасквалићевог поетског дискурса, чија свежина се осећала нарочито када је слабило пишчево ослањање на конвенционалне матрице петраркистичког песништва. Брижљивим компаративним сагледавањем Пасквалићевих песама у односу према Петраркиној поезији показано је постојање одређених интертекстуалних веза, чиме је осветљена појава важних релација између бококоторске и италијанске културне средине. Такође, аналитичким

приступом уочила је одређене конструктивне принципе на којима почива Пасквалићево дело (понављање одређених мотива на основу којих се формира специфичан унутрашњи комуникациони канал), и на темељу којих се васпоставља семантичка дијалогичност међу различитим сегментима његових песничких збирки. Тумачећи на парадигматичним примерима особености Пасквалићевог опуса, уочавала је и расветљавала карактеристичну референцијалност (алузије на конкретне личности, ситуације и прилике у друштвено-политичком и културном миљеу) на којој почива значењско богатство Пасквалићевог опуса (посланице, пригоднице). Посебна пажња посвећена разложно је посвећена пригодницама и посланицама које су неретко јединствено сведочанство о стваралаштву и културној делатности бококаторских ерудита (В. Бућа, Ф. Бућа, К. Драго и др.), на основу чега је успостављена мапа културноисторијских токова у Боки Которској XVI столећа. Ослањајући се на интердисциплинарни приступ проширила је на више планова досадашња сазнања о рецепцији Пасквалићевог дела, међу савременицима и међу каснијим нараштајима. Детаљно је размотрила под којим условима и у оком обиму се формирало рецепција Пасквалићеве поезије штампањем збирки, преношењем дела у рукописима, превођењем и плагирањем, чиме је употпуњена слика о значају опуса бококаторског песника. Осим тога, одбацујући хипотезу о томе да је Пасквалићево дело, макар и посредним путем, могло да нађе одјека у стваралаштву В. Шекспира, дала је значајан допринос разрешавању једне од недоумица која се релативно стабилно одржавала у књижевној историји. Акрибичним приступом теми А. Фери засновала је прву свестрану представу о појави овога песника у књижевној историји. У њој је критички, детаљно, систематично и прегледно из оригиналне интерпретативне визуре размотрила формалне, поетичке и стилске карактеристике Пасквалићевог опуса; дала оцену о његовој уметничкој вредности и значаја за књижевну историју.

- (3) У коначном исходу, кандидаткиња Ане Фери је, уважавајући резултате досадашњих истраживања о биографији и делу Лудовика Пасквалића, и узимајући у обзир већи корпус грађе него претходни проучаваоци, донела нова научна сазнања о теми која је у основи докторске дисертације. Уцеловила је и заокружила представу о животу и опусу песника, функционално је поставила у одређени социокултурни и књижевноисторијски контекст, успостављајући представу о особеностима бококаторског културног миљеа и његовим везама са италијанском средином из кога су му долазили плодотворни утицаји. Тако заснована, прегледна и целовита, научна представа у докторској тези *Лудовик Пасквалић – бококаторски пјесник XVI вијека* пружа важан ослонац за даља истраживања у области књижевности, културе и историје.

VI СПИСАК НАУЧНИХ И СТРУЧНИХ РАДОВА КОЈИ СУ ОБЈАВЉЕНИ ИЛИ ПРИХВАЋЕНИ ЗА ОБЈАВЉИВАЊЕ У ОКВИРУ РАДА НА ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

1. А. Фери, *Ренесанса у Боки Которској: књижевноисторијска скица*, Годишњак Катедре за српску књижевност са јужнословенским књижевностима, 2020, XV, 225–238.

VIII ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА И ТУМАЧЕЊА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА

Кандидаткиња је резултате свог истраживања протумачила на релевантан и убедљив начин, а приказала прегледно и систематично, јасним, прецизним и однегованим научним језиком.

IX ПРЕДЛОГ

С обзиром на то да је у питању опсежно и детаљно истраживање чији су резултати вредни за науку о књижевности, са задовољством препоручујемо Већу да овај рад прихвати као докторску дисертацију, а кандидаткињу Ане Фери позове на усмену одбрану пред овом комисијом:

Комисија:

др Славко Петаковић, редовни професор

др Душица Тодоровић, редовни професор

др Гордана Покрајац, редовни професор